

Фіалка Михайло Ігорович

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права та
кримінології ХНУВС

УДК [343.85 : 343.43](477)

ДО ПИТАННЯ ЗАКОНОДАВЧОГО ВИЗНАЧЕННЯ ЗАХОДІВ ПОПЕРЕДЖЕННЯ ТОРГІВЛІ ДІТЬМИ

Анотація: в даній статті аналізується закріплений на законодавчому рівні перелік заходів, що здійснюють суб'єкти протидії торгівлі людьми, які спрямовані на виявлення та усунення причин і передумов, що сприяють торгівлі дітьми.

Аннотация: в данной статье анализируется закреплённый на законодательном уровне перечень мероприятий, осуществляемых субъектами противодействия торговле людьми, направленные на выявление и устранение причин и предпосылок, способствующих торговле детьми.

Summary: this article examines fixed by law inventory of entities engaged in combating human trafficking, which are aimed at identifying and eliminating the causes and conditions that contribute to child trafficking.

Ключеві слова: діти, попередження, торгівля дітьми.

Ключевые слова: дети, предупреждения, торговля детьми.

Key words: children, prevention, child trafficking.

Діти є окремою соціально-демографічної групою, особливості якої важливо враховувати у здійсненні всіх заходів, спрямованих на попередження торгівлі людьми. Адже стратегії, які стосуються повнолітніх, не завжди адекватні для дітей. Тому міжнародне та національне законодавство було доповнено документами, спрямованими саме на протидію торгівлі дітьми. Протидія торгівлі дітьми і боротьба з нею базуються на широкому комплексі міжнародних документів, серед яких головне місце займає Конвенція ООН про права дитини [1].

Крім того, до найбільш важливих міжнародних нормативно-правових актів, що розглядають цю проблему, слід віднести ще такі: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми та підлітками» (R (91) I, 9 вересня 1991 р.) [2]; Факультативний Протокол к Конвенції о правах дитини, що стосується торгівлі дітьми, дитячої проституції та дитячої порнографії. Нью-Йорк, 25 травня 2000 року [3]; Конвенція Міжнародної організації праці (№ 182, 1999 р.) «Про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці» від 17.06.1999 р. [4]; Конвенція про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, Гаазька конференція, 25.10.1980 р. [5]; Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, Гаазька конференція, 29.05.1993 р. [6]; Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, Гаазька конференція, 19.10.1996 р. [7] тощо.

Мета цієї статті полягає в тому, що б проаналізувати закріплений на законодавчому рівні перелік заходів, що здійснюють суб'єкти протидії торгівлі людьми, які спрямовані на виявлення та усунення причин і передумов, що сприяють торгівлі дітьми.

На сьогоднішній день, одним з основних законодавчих актів, що регулює питання протидії торгівлі людьми є Закон України «Про протидію торгівлю людьми» (далі - Закон) [8].

В ч. 1 ст. 21 Закону наголошується, що суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень вживають необхідних соціальних, правових, психолого-педагогічних та інші заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і передумов, що сприяють торгівлі дітьми. При цьому вони є основою попередження даного виду злочинності.

Тобто виходячи з положень ч. 1 ст. 21 Закону, можливо зазначити те, що закон передбачає наявність певних заходів попередження торгівлі дітьми, а

саме: соціальні заходи, правові заходи, психологічно-педагогічні заходи та будь-які інші, що спрямовані на виявлення та усунення умов і причин торгівлі дітьми.

Кримінологічна наука соціальні заходи передбачає в межах соціальної профілактика, яка в свою чергу поділяється на первинну, вторинну та третинну.

Первинна соціальна профілактика має на меті формування активного, адаптивного, високофункціонального життєвого стилю, який буде забезпечувати реалізацію прав, задоволення потреб та інтересів дитини. Завданнями цієї роботи є вдосконалення тих конструктивних стратегій поведінки, життєвих умінь та навичок, які дитина вже має, але не знає, як їх застосувати у тому випадку коли вона опиняється в ситуації, що пов'язана з торгівлею дітьми; навчання розпізнаванню таких ситуацій і поведінці в них; збільшення потенціалу особистісних ресурсів дитини (розвиток внутрішнього контролю власної поведінки, формування правосвідомості, розвиток активності). Змістом первинної профілактики має бути: 1) надання інформації про таке явище як «торгівля дітьми»; 2) роз'яснення прав дитини; 3) демонстрація зразків застосування життєвих умінь і навичок щодо навчання, знайомства, відпочинку за кордоном; 4) підтримка творчої, інтелектуальної, громадської, спортивної діяльності дитини. Методами первинної профілактики є: інформування, навчання, робота в громаді.

Вторинна соціальна профілактика носить переважно груповий характер. Її метою є зміна малоадаптивної, дисфункційної, ризикованої поведінки дитини на адаптивну. Іншими словами, передбачає зміну ставлення дитини до себе та оточення і навчання її поведінці в ситуаціях, які можуть призвести до залучення в торгівлю дітьми.

Вторинна профілактика спрямована на так звані «групи ризику». Вона передбачає своєчасне виявлення осіб з «групи ризику» і надання їм соціальної підтримки та допомоги. Основними методами роботи є: вправи, інформування, переконання, роз'яснення, драматизація, приклад, розв'язання ситуацій.

Формами реалізації цих методів є тренінги, цикли занять, вулична соціальна робота, соціологічні дослідження.

Третинна соціальна профілактика торгівлі дітьми спрямована на інтеграцію в суспільство дітей, які потерпіли від торгівлі людьми, з метою запобігання повторній торгівлі цими особами. Третинна соціальна профілактика є індивідуальною та передбачає виявлення причин і особливостей поведінки і свідомості дитини, які призвели до виникнення проблеми, а також усунення причин через перенавчання дитини, підвищення її соціального статусу, підтримку у влаштуванні в житті. Такі види роботи здійснюються водночас із соціальною реабілітацією та супроводом, але мають іншу мету. Основними методами роботи при цьому є: робота з конкретним випадком, рефлексія ситуації та індивідуального розвитку, перенавчання, заохочення, інформування, переконання, включення в різні види діяльності та соціальне середовище.

До *правових заходів* відносять формування правової культури шкільної та студентської молоді, яка впливає на законослухняне поведінку, а також забезпечує життєдіяльність людини відповідно до потреб, інтересів і цінностей гуманного суспільства. Правове виховання дітей і молоді вирішує властиві тільки йому завдання. Знання законів і правове затвердження людини є головними факторами, що впливають на готовність до правової дії в тій або іншій ситуації.

Одним з важливих напрямків діяльності, що спрямована на протидію торгівлі дітьми, є *психолого-педагогічна* робота з потенціальними групами ризику серед шкільної та студентської молоді.

Зміни, що відбуваються в соціально-економічній сфері нашої держави, проблеми, з якими стикається молодь на сучасному етапі розвитку суспільства, а саме – матеріальну незабезпеченість, безробіття, складність придбання професії, роблять великий вплив на формування ціннісних орієнтацій, істотно відображаються на соціалізації шкільної та студентської молоді.

Для успішної реалізації стратегічних цілей і визначення системи педагогічних заходів у виховній роботі із попередження торгівлі дітьми головне значення мають певні принципи такої діяльності, а саме:

- комплексність заходів, що передбачає поєднання різних засобів впливу на дитину, умов життя, виховання і тематики роботи;
- плановість попереджувальної діяльності, програмно-цільовий підхід до організації діяльності щодо запобігання торгівлі дітьми;
- багатоступеневість заходів по загальному та соціальному попередженню торгівлі дітьми серед шкільної та студентської молоді;
- диференціація та індивідуалізація заходів з надання допомоги у вихованні конкретної дитини з урахуванням його вікових і психологічних особливостей, причин та умов порушення його поведінки;
- єдність заходів педагогічного впливу і соціальної допомоги;
- єдність колективних, групових та індивідуальних заходів;
- конкретність і реальність профілактичних дій щодо порушення прав людини.

В організаційно-педагогічній системі, що спрямована на забезпечення умов здійснення науково-виховної діяльності щодо запобігання торгівлі дітьми, можна визначити такі взаємопов'язані методи педагогічного впливу: розробка і впровадження засобів і методів формування соціальної відповідальності учнів і студентів (як інтегрованої моральної і соціально-психологічної середовища), здатної закріпити творчу активність, моральні вчинки і належну самооцінку особистості.

Проблема торгівлі дітьми тісно пов'язана з такими проблемами, як наркоманія та підліткова безпритульність. Тому надзвичайно важливо для суб'єктів попередження приділяти увагу профілактиці цих явищ у молодіжному середовищі, володіти інформацією про характер молодіжних угруповань, про психологічному кліматі в сім'ях і молодіжних колективах.

Серйозну увагу слід звернути на вирішення проблеми організації в суспільстві змістовного і цікавого відпочинку для дітей та молоді.

З урахуванням того, що батьки готують свою дитину до майбутньої самотійного життя, яка несе в собі численні обов'язки як перед собою, так і перед суспільством, науково-виховні установи системи освіти повинні здійснювати організаційно-практичну роботу з формування педагогічної культури батьків. З метою позитивного впливу сім'ї на формування молодого покоління слід усіляко піднімати пріоритети сімейного виховання, акцентувати увагу батьків на їх відповідальність за виховання і долю дитини. Конституція України наголошує на тому, що батьки зобов'язані утримувати дітей до їх повноліття (ст. 51 Конституції України) [9].

Заходи для підвищення рівня обізнаності щодо протидії торгівлі дітьми серед батьків передбачає використання як просвітницьких форм і методів, так і практичних занять.

Найбільш характерні та показові наступні форми роботи з батьками:

- виступи суб'єктів попередження на підприємствах, в установах, де працюють батьки, в мікрорайонах, на літніх майданчиках (батькам надається інформація про поняття «торгівля людьми», про способи потрапляння в рабство, засобах і установах, які допомагають у скрутних ситуаціях, і т.п.);

- «батьківські університети» – це форма просвітницької роботи, розрахована на постійний склад слухачів, на систематичне проведення лекцій і практичних занять. Мета таких занять – пропаганда певних знань серед населення, надання допомоги батькам і знань щодо профілактики торгівлі дітьми, поглибленню зв'язків між школою та сім'єю;

- консультації – форма роботи з батьками, яка передбачає надання фахівцями допомоги батькам з різних проблем сімейного виховання, що можуть стати в майбутньому передумовами торгівлі дітьми. Ці проблеми не плануються для консультанта, тому консультування вимагає від нього не тільки глибокої підготовки, але й уміння аналізувати проблему, виділити її причини і наслідку, а також володіти системним підходом до вирішення проблем. Консультації можуть бути: за кількістю сімей – масові, групові, індивідуальні;

за участі членів сім'ї – зі всією родиною, з батьком, матір'ю і дитиною; за місцем проведення – у школі, вдома, на підприємствах;

- «педагогічний консиліум» - це форма спілкування учнів, учителів та батьків. Мета консиліуму: цілісне, різнобічне вивчення особистості дитини, вироблення єдиної педагогічної позиції; визначення головних напрямів удосконалення виховного процесу зусиллями вчителів, батьків, самого учня; тренінги спілкування, методики оволодіння аутотренінгом;

- семінар – активна форма просвіти батьків. Передбачає попередню самостійну роботу батьків та педагогів (вивчення літератури, досвіду, підготовка виступів, доповідей, тез, питань). Питання семінару попередньо обумовлюються; після виступів здійснюється обмін думками. Тематика семінарів з батьками може бути наступна: «Навчання за кордоном: плюси і мінуси, засоби запобігання торгівлі дітьми»; «Відпочинок дітей за кордоном: зміст, мета, форми, методи застереження» тощо.

- практикум – це форма вироблення у батьків педагогічних умінь щодо виховання дітей, ефективному вирішенню будь-яких педагогічних ситуацій, своєрідна тренування педагогічного мислення батьків-вихователів. Під час педагогічного практикуму педагог пропонує знайти вихід з будь-якої конфліктної ситуації, яка може скластися у взаєминах батьків і дітей, батьків і школи і т.п., пояснити свою позицію в тій чи іншій передбачуваної ситуації;

- «Дні відкритих дверей» неурядових організацій і школи. Це може бути один день у році, певний день місяця. Запрошуються всі батьки. Їм пропонується відвідати школу або будь який інший навчальний заклад, ознайомитися з роботою соціальних працівників, вчителів, після чого з батьками проводять консультації, зустрічі з працівниками міліції, зборів з лікарями.

- «Батьківські збори» – робота з колективом батьків учнів. Це форма організації спільної діяльності батьків і вчителів, яка передбачає їх спілкування з метою підведення підсумків, обговорення актуальних питань навчання і виховання, прийняття рішень. Класні батьківські збори – громадський орган,

який своїми рішеннями визначає завдання, зміст і напрямки роботи класного батьківського колективу в школі і за місцем проживання, а також методи виховання дітей у сім'ї. Класні збори – одна з форм педагогічного навчання батьків. Тематику батьківських зборів розробляє класний керівник, її обговорюють на засіданні батьківського комітету. Чергову тему зборів вибирають батьки або пропонує вчитель. Робота з батьками у школах, в межах класних зборів, має першочергове значення як первинна соціальна профілактика торгівлі дітьми.

Кабінетом Міністрів України в квітні 2011 року розроблений та затверджений Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини на період до 2016 року [10]. Відповідно до цього плану Міністерству освіти і науки, молоді та спорту, Міністерству охорони здоров'я, Міністерству культури, Міністерству соціальної політики, Міністерству внутрішніх справ, Міністерству закордонних справ, Міністерству юстиції, Міністерству фінансів, Міністерству економічного розвитку і торгівлі, Державній службі молоді та спорту, Державній міграційній службі, Державному комітету телебачення і радіомовлення, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласним, Київській та Севастопольській міським держадміністраціям поставлені завдання на забезпечення виконання заходів в межах реалізації.

В сфері боротьби з використанням дитячої праці – Міністерству соціальної політики; Міністерству освіти і науки, молоді та спорту; Державній службі молоді та спорту; Раді міністрів Автономної Республіки Крим; обласним; Київській та Севастопольській міським держадміністраціям забезпечити проведення разом з представниками професійних спілок та організацій роботодавців перевірку стану дотримання вимог законодавства про працю неповнолітніх осіб на підприємствах, в установах та організаціях усіх форм власності.

В сфері ліквідації торгівлі дітьми, сексуальної експлуатації – Міністерству освіти і науки, молоді та спорту; Державній службі молоді та спорту забезпечити проведення для працівників структурних підрозділів у

справах сім'ї, молоді та спорту семінарів з питань жорстокого поводження з дітьми та запобігання насильству в сім'ї. Крім того на ці органи виконавчої влади покладається інформаційна підтримка роботи «гарячої лінії» з питань запобігання насильству та захисту прав дітей.

Відповідно до цього плану, Міністерству внутрішніх справ необхідно забезпечити організацію профілактичного відвідування житла громадян, які перебувають на обліку у зв'язку із схильністю до вчинення насильства в сім'ї. Це пов'язано з тим, що існування насильства в сім'ї є певною передумовою майбутніх фактів торгівлі дітьми.

Відповідно до положень ч. 2 ст. 22 Закону суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, в межах своїх повноважень повинні вживати заходів щодо виявлення дітей, які постраждали від торгівлі дітьми, та проводити профілактичну роботу з ними та їхніми батьками або особами, які їх замінюють.

Підводячи підсумок викладеному вище, необхідно наголосити на наступному:

- діти є окремою соціально-демографічної групою, особливості якої важливо враховувати у здійсненні всіх заходів, спрямованих на попередження торгівлі людьми;
- суб'єкти, які здійснюють заходи у сфері попередження торгівлі дітьми, в межах своїх повноважень вживають необхідних соціальних, правових, психолого-педагогічних та інші заходів, спрямованих на виявлення та усунення причин і передумов, що сприяють торгівлі дітьми;
- основні заходи у сфері попередження торгівлі дітьми, в межах своїх повноважень суб'єктів попередження торгівлі людьми розробляються та впроваджуються у навчальних закладах, навчальні та виховні програми з попередження торгівлі дітьми;
- найбільш ефективні та дієві заходи попередження торгівлі дітьми пов'язані з підвищенням рівня обізнаності щодо даної проблеми серед батьків та осіб, що їх замінюють, та осіб, які постійно контактують з дітьми у сферах

освіти, охорони здоров'я, культури, фізичної культури та спорту, оздоровлення та відпочинку, судовій та правоохоронній сферах.

Список використаних джерел.

1. Конвенція ООН про права дитини [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_021/page
2. Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи «Про сексуальну експлуатацію, порнографію, проституцію, а також торгівлю людьми та підлітками» (R (91) I, 9 вересня 1991 р.) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_858
3. Про ратифікацію Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії: Закон України 3 квітня 2003 року № 716-IV / Відомості Верховної Ради (ВВР) – 2003. – № 29. – Ст. 226
4. Про ратифікацію Конвенції Міжнародної організації праці № 182 про заборону та негайні заходи щодо ліквідації найгірших форм дитячої праці: Закон України 5 жовтня 2000 року № 2022-III / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2000. – № 48. – Ст. 412
5. Про приєднання України до Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей: Закон України 11 січня 2006 року № 3303-IV / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2006. – № 16. – Ст. 140
6. Конвенція про захист дітей та співробітництво в галузі міждержавного усиновлення, Гаазька конференція, 29.05.1993 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_365
7. Конвенція про юрисдикцію, право, що застосовується, визнання, виконання та співробітництво щодо батьківської відповідальності та заходів захисту дітей, Гаазька конференція, 19.10.1996 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/973_002

8. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI / Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2012. – № 19-20. – Ст. 173

9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – Ст. 141

10. Про затвердження плану заходів з виконання у 2011 році Загальнодержавної програми «Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини» на період до 2016 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 13 квітня 2011 р. № 330-р [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/330-2011-%D1%80>